

УДК 378.123:005

Носко М. О., Долінська Л. В.

УМОВИ ТА ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКІВ НЕПЕДАГОГІЧНОГО НАПРЯМУ ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проведено аналіз літератури за темою дослідження. Виокремлено педагогічні умови, сформульовані показники та визначені рівні готовності випускників закладів вищої освіти (ЗВО) непедагогічного напрямку підготовки (ННП) до організаційно-педагогічної діяльності (ОПД) у коледжі технічного профілю. Експериментально доведено, що запропоновані педагогічні умови та модель є дієвими, інноваційними та забезпечують безперервність професійно-педагогічного вдосконалення викладачів означеної групи.

Ключові слова: випускники ЗВО непедагогічного профілю, педагогічні умови, показники, формування, готовність.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання готовності випускника закладу вищої освіти (ЗВО) непедагогічного напрямку підготовки (ННП) до процесу викладацької діяльності за його участю має свої особливості, які обумовлені специфікою такої підготовки. Якщо фаховій, інженерній, технічній, економічній та ін. підготовці у ЗВО ННП приділяється основна увага, то для тих випускників, які обирають педагогічну роботу у майбутньому, навчально-методична та організаційно-виховна підготовка має надзвичайно великі прогалини, що даються взнаки вже у перші роки їх педагогічної діяльності [1]. Слід зауважити, що готовність до педагогічного вдосконалення має формуватися ще під час навчання у ЗВО ННП, відображаючи ступеневу систему професійного становлення, що зумовлено його дискретними етапами [2].

Тому актуальність теми, що порушена у статті, пояснюється необхідністю побудови логічно обґрунтованого системного підходу щодо покращення педагогічної підготовленості, а далі й майстерності молодих (недосвідчених) викладачів – випускників ЗВО ННП.

Мета роботи полягала у розробці педагогічних умов формування готовності молодих викладачів ННП, які відповідають вимогам часу, сучасному стану ринку праці.

Відповідно до поставленої мети, в роботі вирішувалися такі **завдання**:

1. Впорядкувати та проаналізувати літературу за темою дослідження.
2. Виокремити педагогічні умови, сформулювати показники та визначити рівні готовності випускників ЗВО ННП до викладацької діяльності у коледжі технічного напрямку освіти.

Предметом дослідження стали педагогічні умови формування готовності молодих викладачів – випускників ЗВО ННП до організаційно-педагогічної роботи (ОПД) у коледжі.

Об'єкт дослідження ми пов'язали із процесом трансформації фахової підготовки випускників ЗВО ННП до їх конкретної науково-методичної, психолого-педагогічної готовності щодо забезпечення освітнього процесу коледжу.

Виклад основного матеріалу. Зазначене вище обумовило необхідність розробки педагогічних умов, а також моделі формування готовності фахівців ННП до ОПД у коледжі. *Базовим матеріалом* дослідження педагогічних умов формування готовності випускників ЗВО ННП до ОПД у коледжі стали: положення про те, що у молодих викладачів сформована позитивна мотивація до педагогічної роботи, поглиблення загальних та професійних знань (Л. Г. Подоляк, В. О. Сухомлинський та ін.); положення про навчально-методичне забезпечення як один з ресурсних аспектів підвищення якості підготовки майбутніх фахівців (Ю. К. Бабанський, Г. С. Костюк, І. Я. Лернер та ін.); досвід педагогічної роботи викладачів в умовах коледжу.

Вища школа не може змінити соціальних, економічних та інших умов. Але вона може активно впливати на педагогічні умови. З точки зору психолого-педагогічних досліджень, *педагогічні умови* ми розуміємо як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців [3; 4]. Педагогічні умови формування готовності фахівців ННП до ОПД – це комплекс обставин, що впливає на якість підготовки майбутнього фахівця – випускника коледжу. Щодо готовності молодого (недосвідченого) викладача – випускника ЗВО ННП, то вони будуть більш ефективними, якщо будуть враховані у повному обсязі усі обставини, які здатні змінити перебіг та результат процесу, зокрема: організацію, цілеутворення, управління, форми навчальної діяльності,

методи, засоби, контроль, самостійну роботу молодих педагогів, наукове проектування тощо. Як показують дослідження Б. І. Коротяєва, L. I. Bartolome, Л. Б. Щербатюк та ін., найбільший вплив на підвищення якості підготовки молодих викладачів ННП мають ті умови, що пов'язані, власне, з організаційно-педагогічною діяльністю [5].

З метою вирішення задач, представлених вище, була організована дослідницька робота (протягом 2014–2017 рр.), на експериментальній платформі, яку утворили шість ЗВО I–II рівнів акредитації: Одеський коледж комп'ютерних технологій (ОККТ) Одеського державного екологічного університету (ОДЕКУ); Одеський автомобільно-дорожній коледж (ОАДК) та Одеський технічний коледж Одеського національного політехнічного університету (ОНПУ); Одеський коледж транспортних технологій (ОКТТ); Одеський фінансово-економічний коледж (ОФЕК); Харківський гідрометеорологічний технікум (ХГМТ) ОДЕКУ. Загальна кількість задіяних в експерименті молодих (недосвідчених) викладачів склала 108 осіб, які утворили експериментальну (55 осіб) та контрольну (53 особи) групи (далі – ЕГ та КГ). Також в опитуванні та анкетуванні взяли участь 384 студенти III–IV курсів коледжів та технікуму (віком 17–20 років).

Були виокремлені педагогічні умови, а також сформована модель, визначені показники та рівні готовності випускників ЗВО ННП до ОПД у коледжі технічного напрямку освіти.

Перша педагогічна умова – науково-методичний супровід. Підґрунтям до цієї умови стала необхідність створення покращених можливостей для опанування секретами викладацької роботи. Організована робота "Школи молодого викладача", де досвідчені педагоги (група – ДП) ділилися своїм науково-методичним, навчальним досвідом та виховними здобутками. Протягом кожного першого семестру, починаючи з 2014 р., проводилися теоретичні семінари, круглі столи, майстер-класи, тренінги та інші заходи. Найбільшу зацікавленість викликали результати проведення бінарних занять, де були задіяні представники ЕГ і групи ДП одночасно. Така організація освітнього процесу отримала назву навчального заняття за участю динамічної педагогічної пари (ДПП). Наприклад, у подвійному комп'ютерному класі заняття з інформаційних технологій з однією підгрупою проводив молодий викладач (ЕГ), а поруч, з іншою підгрупою, – проводив педагог, який володіє багаторічним навчально-методичним досвідом (ДП). Насичення спеціальною, фаховою, новою інформацією перетиналося з ефективними методичними прийомами, методами, підходами. У цій ДПП відбувалося як навчання, так й інформаційне доповнення одночасно. Було з'ясовано, що одним із важливих показників освітнього процесу є *взаємодоповнюваність* викладачів. Диференціація колективу молодих викладачів на основі створення ДПП дозволяє краще визначитися з вибором технік, методів, форм, прийомів і технологій навчання, а також гнучко змінювати стратегію освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей молодого (недосвідченого) викладача, рівня його розвитку, здібностей та можливостей.

Другою педагогічною умовою є організаційно-інформаційна, яка орієнтована на реалізацію творчої свободи молодого викладача, у сенсі відповідальності за кінцевий результат (В. О. Тюріна). Тобто, суб'єкт освітнього процесу (викладач-викладач, викладач-студент) приречені на саморозвиток, внутрішня сила якого є джерелом й імпульсом розвитку кожного з них (І. А. Зимня).

У ракурсі досліджуваної проблеми зазначимо, що виконання такої складової педагогічної умови, як *інформаційна* (в сенсі забезпечення інформаційною насиченістю), сприяє перманентній передачі результатів педагогічного надбання від покоління до покоління. А отже, формування готовності викладачів ННП буде ефективним й успішним лише за умови виконання організаційно-інформаційної складової, що враховує різноманітні особистісні, соціальні та педагогічні чинники, які спрямовані на досягнення конкретної мети навчання.

Третя педагогічна умова – супровід з організаційно-виховної роботи – передбачала роботу молодого викладача, як асистента куратора студентської групи та асистента психолога. Ця діяльність молодого (недосвідченого) викладача знаходилася повністю під контролем не лише ДП, але й адміністрації, тобто тих осіб, які несуть відповідальність за виховну роботу зі студентами. Особливістю сучасного етапу розвитку вищої освіти є те, що широкий вплив на людей, і молоду людину, зокрема, набули соціальні мережі, інформація з яких, часто, є неконтрольованою. Тому актуальним завданням класного керівника, куратора, практичного психолога, заступника директора з виховної роботи, директора коледжу є контроль за формуванням психології кожного студента – молодій людині, особливо, віком 14–17 років – у період переходу від тінейджерства до юності та молодості.

Зауважимо, що педагогічне становлення молодого (учорашнього випускника магістратури ЗВО ННП) викладача на початковому етапі характеризується величезним обсягом роботи, яку він має виконати особисто. Це й освоєння форм і методів навчання, і подолання перешкод, які пов'язані з віковою близькістю до суб'єкта навчання (студента), і надмірною різницею у віці з досвідченими педагогами. Рівень зацікавленості до процесу навчання, його організації у останніх двох вікових груп викладачів (молодих і досвідчених) є різним. Різними виявляються і педагогічні цінності. У більшості

своїй непомірні амбіції молодого людини, що продиктовані модою соціальних мереж на популярність, існуючий ще недостатньо великий обсяг знань, формує в них "хибних кумирів", сприяє знеціненню цінностей, власне, педагогічної праці, багатолітнього досвіду, накопиченого не одним поколінням видатних науковців-педагогів. Багатьом молодим викладачам (особливо тим, хто не пройшов курс з історії педагогіки) немає діла до педагогічної антропології. Молодий викладач, який не має вищої педагогічної освіти, скоріше приймає позицію студента, аніж точку зору і досвід мудрого педагога, до якого ставиться, іноді, не як до партнера або колеги.

Отже, організація виховного супроводу молодого викладача ННП є надзвичайно важливою складовою формування його готовності до організації освітнього процесу у коледжі.

Однією з найважливіших вимог до педагогічного експерименту є визначення критеріїв тієї властивості, на визначення якої спрямоване дослідження. Як відомо, критерій – це ознака, на основі якої проводиться оцінка, або класифікація чого-небудь (З. Н. Курлянд). Критерій – міра оцінки, судження, як необхідна та достатня умова прояву або існування якогось явища чи процесу. Критерії, які дозволили нам оцінити сформованість педагогічних якостей молодого викладача ННП, обрано відповідно до специфіки і структури педагогічної діяльності у коледжі. Загалом теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури і результати наукових досліджень [5], урахування структури готовності фахівців непедагогічного профілю до організаційно-педагогічної діяльності у коледжі дозволяють стверджувати, що формування їх педагогічної компетентності можливо здійснити на основі урахування їх організаційних якостей, рівня критичного мислення, креативності, мотивації, а також знань, умінь і навичок психолого-педагогічного і технічного (фахового) напрямку. З урахуванням вищезазначеного, для оцінки *рівня* сформованості готовності фахівців ННП до ОПД у коледжі ми виокремили *критерії*, що стосуються їх когнітивної, мотиваційно-ціннісної, творчої та операційно-технологічної сфер.

Отже, компоненти готовності фахівців непедагогічного профілю до ОПД у ЗВО типу коледжу, які формують складові готовності молодого (недосвідченого) викладача – випускника ЗВО ННП, виокремлені таким чином.

Когнітивний компонент виявляє професійні знання, що становлять знання особливостей самоосвітньої діяльності, принципів та методів самоосвіти, способів самостійного отримання та фіксації інформації, здатність до розумових операцій, необхідних для опрацювання інформації та ін.

Мотиваційно-ціннісному компоненту відповідають такі показники, як: упевненість у собі як у викладачі, задоволення педагогічною діяльністю, мотивація на досягнення успіху, розвиненість важливих особистісних якостей та ін.

Творчому компоненту відповідає вміння перебудувати свою діяльність на основі самоосвіти й самовиховання, тим самим наблизитися до досконалості.

Операційно-технологічний компонент віддзеркалює самостійність, зокрема, вміння самостійно визначати й виконувати навчальні та самоосвітні завдання; проблемність мислення, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Технологічний блок об'єднує такі чинники, як мотивація, зміст ціннісно-сислової сфери, інтегральні характеристики особистості.

Окрім цього, для визначення *показників* сформованості готовності фахівців ННП до ОПД у коледжі скористалися думкою досвідчених науковців, викладачів, які входили до складу групи ДП. Загальна кількість задіяних в експерименті досвідчених викладачів складала 56 осіб. Шляхом анкетування групи ДП були визначені показники критеріїв, а також особистісні якості, знання, вміння та здібності, що необхідні для формування висококласного викладача ННП. Для цього проводили співбесіду з кожним викладачем групи ДП. Після узгодження критеріїв та їх показників ДП брали участь у створенні професійної психолого-педагогічної картки молодого (недосвідченого) викладача з метою оцінки його готовності до ОПД у коледжі. Результатом цієї роботи став розподіл молодих викладачів ННП за рівнями готовності.

Враховуючи специфіку навчально-виховного процесу у коледжі, нами були визначені не лише компоненти та відповідні до них показники, але й *рівні* сформованості готовності до педагогічної діяльності, а саме: *недостатній*: репродуктивний; *низький*: адаптивний; *середній*: локально-методологічний; *високий*: системно-моделюючий; *найвищий*: системно-моделюючий діяльність і поведінку (М. М. Фіцула). Зауважимо, що рівень готовності молодих викладачів – випускників ЗВО ННП – до організації й проведення педагогічної роботи у коледжі у нашому дослідженні характеризується першими трьома-чотирма показниками. Найвищий рівень продемонстрували викладачі лише ДП групи.

Практичним результатом на констатувальному етапі педагогічного експерименту стало створення і введення в дію кваліфікаційних характеристик молодих педагогів, які мають спеціальну фахову непедагогічну освіту на рівні магістратури (інженери: техніки, радіотехніки, технологи, електромеханіки, програмісти, системотехніки, економісти та ін.), але не мають досвіду педагогічної роботи. До її складу увійшли також фахівці, які мали величезний стаж роботи у промисловості (у минулому – керівники підприємств, головні енергетики, технологи, головні інженери та ін.) і до цього моменту ніколи не були

здіяні у педагогічній роботі. На цьому етапі дослідження ми провели диференціювання усіх молодих (недосвідчених) викладачів ННП на дві групи: КГ (53 особи) та ЕГ (55 осіб). Такий розподіл здійснювався на основі виявлених і виокремлених особливостей розвитку кожного учасника експерименту. До КГ увійшли ті викладачі, які виявили на констатувальному етапі найкращі показники за означеними вище критеріям формування готовності до ОПД. Для досягнення максимально коректної обробки експериментальних даних, використовуючи критерій Колмогорова-Смірнова [6], з'ясовано, що КГ і ЕГ були однорідними щодо володіння усіма показниками готовності до ОПД у коледжі.

Результати констатувального етапу дослідження засвідчили, що локально-методологічний (середній) рівень готовності до ОПД у коледжі був характерним лише для 23,5 % молодих (недосвідчених) викладачів усієї вибірки. Переважна більшість з учасників експерименту мала адаптивний – (35,3 %) та репродуктивний (41,2 %) рівні готовності.

Проведення формувального етапу педагогічного експерименту передбачало активізацію ОПД молодих викладачів шляхом впровадження у навчальну роботу ДПП, формулювання та виконання досліджень у рамках науково-дослідної та науково-методичної роботи під керівництвом ДП, наставницьку опіку у безпосередній роботі зі студентськими групами під керівництвом викладачів-кураторів з багаторічним стажем педагогічної роботи. Впроваджувалася системна консультаційна допомога із залученням керівників навчально-методичних кабінетів і лабораторій, методистів. Були розроблені та впроваджені для цієї роботи методичні рекомендації з основ педагогіки, психології та дидактики для викладачів ННП.

Після впровадження моделі та педагогічних умов формування готовності фахівців непедагогічного профілю до організаційно-педагогічної діяльності у коледжах, зазначених вище, кількість молодих викладачів в ЕГ з локально-методологічним (середнім) рівнем збільшилася на 23,6 % за рахунок тих викладачів, які до цього мали адаптивний рівень. Водночас відмічена тенденція зниження репродуктивного рівня на величину 8,7 %. На жаль, жоден із молодих викладачів не вийшов на рівень, який є системно-моделюючим (високий). Це свідчить про необхідність довшої тривалості процесу формування їх готовності до ОПД.

Слід визначити, що найбільших змін зазнали показники творчого та когнітивного критеріїв готовності у вибірці ЕГ досліджуваних. Показники зросли на 22,33 % та 27,8 % ($p \leq 0,001$) відповідно. Визначені відмінності відповідали статистично значущому рівню й засвідчили ефективність проведеного нами формувального етапу експерименту.

На прикінцевому етапі було з'ясовано, що відбулися значні позитивні зміни з викладачами ЕГ у напрямку їх готовності до ОПД у коледжі. Респонденти ЕГ демонстрували виражену потребу у пошуковій активності під час генерування педагогічних ідей, що виявлялася в цілеспрямованій участі у науково-дослідницьких проектах, розробці методичних рекомендацій. Це доводили науково-методичні семінари, де розглядалися питання насичення освітнього процесу інформацією, орієнтованою на педагогічне вдосконалення молодих викладачів, їх участь в розробках структури та змісту лекційних, практичних, лабораторних, семінарських занять з орієнтацією на взаємозбагачення, на взаємне інформаційно-пізнавальне доповнення у форматі роботи ДПП.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Результати дослідження дозволяють зробити висновки у такий спосіб.

1. Проаналізовано літературу за темою дослідження.
2. Виокремлено педагогічні умови, сформульовано показники, визначені рівні готовності випускників ЗВО ННП до викладацької діяльності у коледжі технічного напрямку освіти.
3. Крім цього, визначено стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки, які сприяли ефективному зростанню готовності молодих (недосвідчених) викладачів – випускників ЗВО ННП – до ОПД у коледжі. Експериментальна перевірка довела, що запропоновані нами педагогічні умови та модель є дієвими, інноваційними й забезпечують безперервність та ефективність професійно-педагогічного вдосконалення викладачів означеної групи.

Використані джерела

1. Носко М.О. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні : Монографія / М. О. Носко, С. В. Гаркуша, О. М. Воеділова. – Київ : СПД Чалчинська Н. В., 2014. – 300 с.
2. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень. Становлення категоріальних форм міждисциплінарного знання / В. В. Ковальчук. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – 148 с.
3. Зинченко В. П. Человек развивающийся: Очерки по психологии / В. П. Зинченко, Е. Б. Моргунов. – М. : Тривола, 1994. – 304 с.

4. Цветкова Г. Г. Професійне самовдосконалення викладачів вищої школи: філософський аспект. / Г. Г. Цветкова // Зб. наук. пр. Військ. ін-ту Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – К. : ВІКНУ, 2013. – Вип. № 42. – С. 277–283.
5. Долінська Л. В. Вступ в теорію систем та теорію управління : Навчальний посібник рекомендований МОН України / Л. В. Долінська, В. В. Ковальчук. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2010. – 256 с.
6. Ковальчук В. В. Вступ в теорію систем (статистичний аналіз): Навчальний посібник рекомендований МОН України / В. В. Ковальчук, Л. В. Долінська, Ю. В. Кузіна. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2011. – 110 с.

Nosko M. O., Dolinska L. V.

CONDITIONS AND INDICATORS OF READINESS OF NON-PEDAGOGICAL UNIVERSITY GRADUATES TO ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY

The purpose of the article is the development of pedagogical conditions of formation of readiness of young teachers – graduates of the universities of non-pedagogical profile of preparation (NPPP) who conform to requirements of time, the current state of labour market.

Pedagogical conditions of formation of young teachers' readiness for the organizational and pedagogical activity (OPA) in college became a subject of the research. The research object we connected with process of transformation of special training of higher education school graduates of scientific production enterprise to their concrete scientific and methodical, psychological and pedagogical readiness for ensuring the educational process of college.

The following pedagogical conditions were allocated: scientific and methodical maintenance, organizational and information, maintenance in organizational and educational work. For assessment of formation of readiness level of young teachers of NPPP for OPD in college we marked out criteria which concern them cognitive, motivation and valuable, creative and operational and technological spheres. Considering specifics of teaching and educational process in college levels of formation of readiness of teachers for OPD were determined: insufficient: reproductive; low: adaptive; middle: local and methodological; high: system modelling; the highest: system modelling activity and behaviour.

For the purpose of the solution of the tasks set in a research work it was organized the experiment (2014–2017), on an experimental platform which combined six colleges. Total of the young (inexperienced) teachers involved in an experiment made 108 people who created experimental (55) and control (53) groups (further – EG and KG). 384 students of III-IV of courses of colleges and technical school also took part in a farrow and questioning (at the age of 17–20 years).

As the result of the research, the steady, repeated, objectively existing relationships were determined which had promoted effective increase in readiness of young (inexperienced) teachers – university graduates of scientific production enterprise to OPD in college. The experimental check proved that the pedagogical terms offered by us and model were effective, innovative and provided continuousness, variability, and efficiency of professional and pedagogical improvement of teachers of the designated group.

Key words: *graduates of the non-pedagogical higher educational institutions, pedagogical conditions, indicators, formation, readiness.*

Стаття надійшла до редакції 18.04.2018 р.